

Türkçe Sözlük'ten Türkçe Sözlük'e Katkılar

Emre Berkan YENİ¹

Öz

Bu çalışmada, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük'ün maddelerinin anlam bölümlerindeki sözcüklerin eserde bağımsız birer madde olarak yer alıp almadıkları incelenmiştir. Bulgular arasında tek başına bir madde olarak eserde yer almayıp madde olarak eklenmeye müsait olan söz varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Eserin 11. ve 12. baskılarının A-H harflerinin arasındaki maddelerin taranması sonrasında madde olmaya müsait durumdaki 52 adet sözcük ve söz öbeği tespit edilmiştir. Bu tespitlerin eserde geçtikleri maddelerin madde başları ve anlam bölümleri verilerek tespit edilen sözcükler veya söz öbekleri anlam bölümleri üzerinde işaretlenmiştir. İşaretlenen söz varlığının niteliği, eserde kaç farklı maddede geçtiği, eserde belirtilmemiş farklı anlamlarının bulunması gibi özelliklerine dair açıklamalar verilmiştir. Özellikle terim olarak kullanılmakta olan sözcüklerin çeşitli bilim ve sanat eserlerinden yapılan alıntılarla tanıklanarak kullanımda oldukları kanıtlanmaya çalışılmıştır. Tespit edilen söz varlığının Türkçe Sözlük'ün 11. baskısındaki anlam bölümünde geçip 12. baskısında geçmediği veya değişikliklerin olduğu yerlerde 11. baskıdaki anlam kaydedilmiş, bu farklılıklar sözcüğün geçtiği maddenin anlam bölümünde * imi ile gösterilmiştir. * imi ile işaretli yerlerin bir kısmında eserin anlam sunuşlarındaki iç tutarlılıklarının sağlanması ile ilgili görüş ve önerilere katkı amacıyla kısaca yer verilmiş, güncel baskıda kayba uğrama tehlikesi olan sözcüklere işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Sözlük, sözlük maddesi, katkı.

Contributions from Türkçe Sözlük to Türkçe Sözlük

Abstract

The study examined whether the words in the meaning sections of the articles of the Turkish Dictionary prepared by the Turkish Language Association were added as independent items in the work. Among the findings, it was tried to identify the vocabulary that is not included in the work as an independent item but is suitable to be added as an item. After scanning the items between the letters A-H of the 11th and 12th editions of the work, 52 words and phrases that are suitable to be an item were identified. The titles of the articles and the meaning sections of the articles in which they appear in the work were given, and the words or phrases identified were marked on the meaning sections. Explanations are given about the characteristics of the marked vocabulary, the nature of the marked vocabulary, how many different articles appear in the work, and the presence of other meanings that are not specified in the work. In particular, it has been tried to prove that the words used as terms are in use by witnessing them with quotations from various works of science and art. In places where the identified vocabulary appears in the meaning section of the 11th edition of the Turkish Dictionary but not in the 12th edition or where there are changes, the meaning in the 11th edition is recorded, and these differences are indicated with * in the meaning section of the article in which the word appears. In some places marked with *, opinions and suggestions about ensuring the internal consistency of the work's meaning presentations are briefly included to contribute, and words that are in danger of being lost in the current edition are pointed out.

Key Words: Turkish Dictionary, dictionary entry, contribution.

Atf İçin / Please Cite As:

Yeni, E. B. (2025). Türkçe Sözlük'ten Türkçe Sözlük'e katkılar. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (1), 22-37.
doi:10.33206/mjss.1437088

Geliş Tarihi / Received Date: 14.02.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 17.09.2024

¹ Dr. Öğr. Üyesi – İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, e.yeni@iku.edu.tr,

 ORCID: 0000-0001-6696-5356

Bu eser CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında lisanslanmıştır.

Giriş

1930'lu yılların başında Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulması ve Birinci Türk Dili Kurultayı'nda alınan Türkçenin kapsamlı bir sözlüğünün hazırlanması kararıyla başlanan yoğun ve uzun soluklu çalışmaların neticesinde temelleri atılan Türkçe Sözlük'ün ilk basımları "bölüntüler" halinde dört parça olarak 1943-1945 yılları arasında yapılmıştır (Tezcan Aksu, 2023: 16). İlk baskıyı takiben diğerk baskıları 1955 (2.), 1959 (3.), 1966 (4.), 1969 (5.), 1974 (6.), 1983 (7.), 1988 (8.), 1998 (9.), 2005 (10.), 2011 (11.) yıllarında ve 2023 yılında Cumhuriyetin 100. yaşında iki cilt halinde 12. baskısı yapılmıştır.

Türkçe Sözlük'ün 1945-2023 yılları arasındaki yaklaşık seksen yıllık süreçte yapılan her baskısının kendinden önceki baskıya göre nitelik ve nicelik bakımından genişleyerek büyüdüğü görölmektedir. Eserin 1. ve 12. baskıları arasındaki farklara madde başı, madde içi ve söz varlığı sayıları açısından bakıldığında aşağıdaki tabloya ulaşılmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011: xxi-xxiii ve 2023: xi):

Tablo 1. Türkçe Sözlük'e dair sayısal veriler

Baskı	Madde Başı Sayısı	Madde İçi Sayısı	Toplam Söz Varlığı
1. Baskı	25.574	6.530	32.104
2. Baskı	25.516	10.222	35.738
3. Baskı	27.033	10.788	37.921
4. Baskı	27.013	10.656	37.669
5. Baskı	27.753	10.717	38.470
6. Baskı	31.693	13.485	45.178
7. Baskı	40.836	18.891	59.727
8. Baskı	46.825	16.496	63.321
9. Baskı	60.152	13.555	98.107
10. Baskı	63.818	13.589	104.481
11. Baskı	77.005	15.287	122.423
12. Baskı	82.135	18.133	132.334

Her bir baskı öncesinde Türk Dil Kurumu'nun yaptığı kapsamlı çalışmaların ve çok sayıda araştırmanın katkılarının ürünü olan bu büyük eserin 11. ve 12. baskıları arasındaki 12 yıllık süreçte görölen büyüme farkı da tabloda görölmektedir. Elbette, bu küçük tabloda yer alan büyük sayılara ulaşılmasını sağılayan insan emeğini hayal etmek dahi oldukça güçtür. Eserin ilk baskısından son baskısına kadarki katkı çalışmaları başlı başına ayrı bir bibliyografya makalesinin kapsamına girecek hacimde olmakla beraber çalışmamızın esas aldığı, eserin son iki baskısı arasındaki 12 yıllık süreçte yayımlanmış olan, Türkçe Sözlük'e katkı için yapılmış bilimsel çalışmaları kendi içlerinde üç başlık altında gruplamak mümkündür:

Edebiyat eserlerinin taranmasıyla verilen katkı çalışmaları

Araştırmacıların edebiyat eserlerini tarayarak Türkçe Sözlük'e madde ekleme önerisi amacıyla yaptıkları çalışmalar çoğunlukta olup eserin son iki baskısı arasındaki süreçte yapılan on dört bilimsel çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların künyeleri şöyledir:

Aydın, H. (2017). "Oktay Akbal'ın öykülerinden Türkçe Sözlük'e katkılar". *ISLET 2017-3. International Symposium on Language Education and Teaching*. Roma. İtalya.

Eraslan, E. (2022). İstiklal Marşı'ndan Türkçe Sözlük için katkılar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*. 11 (1). 167-178.

Gözyayın, N. (2012). Ayla Kutlu'nun romanlarından Türkçe Sözlük için katkılar. *Türk Dili*. 2012-2. 43-57.

_____ (2014). Türkçe Sözlük'e iki yazardan katkılar. *Türk Dili*. Ekim 2017. 18-27.

_____ (2014). Yazarlarımızın Türkçe Sözlük için katkıları. *Türk Dili*. 2014-2(751. Temmuz 2015). 36-42.

_____ (2018). Tanık Buğra'dan Türkçe Sözlük için katkılar. *Türk Dili*. 804: 233-253.

Güngör, O. C. (2019). Necati Cumalı'nın eserlerinden Türkçe Sözlük'e katkılar. *Türk Dili Dergisi*. Ankara: TDK Yay... 57-73.

Güngör, O. C. (2022). Selim İleri'nin eserlerinden Türkçe Sözlük'e katkılar. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9 (1). 185-216.

Kaçalın, M. S. (2021). Safahat'tan Türkçe Sözlük'e katkılar. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları. Mehmet Akif ve İstiklal Marşı*. 27-39.

Özer, H. Şener, M. (2019). Refik Halit Karay'ın hikâyelerinden Türkçe Sözlük'e katkılar. *The Journal of Social Sciences*. 2019-39. 323-333.

Uysal, İ. N. (2012). Haldun Taner'in hikâyelerinden Türkçe Sözlük'e katkılar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Y. 5. S. 8. 113-120.

_____ (2015). Salâh Birsâl'in "şingir mungır" sözcüklerinden Türkçe Sözlük'e katkılar. *Journal of Turkish Studies*. Year-Number: 2015-Volume 10 Issue 16. 1113-1128.

_____ (2018). Sözlükler tanıklarla daha zengin. daha işlevsel: Türkçe Sözlük'e tanıklar. *Türk Dili Dergisi*. CXIV/793. 39-46.

_____ (2018). Sözlük bilminde tanıklama ve Salâh Birsâl'in Türkçe Sözlük'e tanık olarak katkıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9/22. 109-121.

Türkçe Sözlük'ün mevcut baskıları üzerinde yapılan incelemelerle verilen katkı çalışmaları

Türkçe Sözlük'ün mevcut baskılarındaki maddelerin ses, biçim ve anlam yönlerinden incelenerek yapılan tespit ve önerilerin yer aldığı, eserin son iki baskısı arasındaki zaman aralığında yapılmış altı bilimsel çalışma tespit edilmiştir:

Cin, A. (2017). Türkçe Sözlüğe katkılar II. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 4 (12). 170-177.

Çolakbostancı, G. (2015). Türkçe sözlük birimlerinin kazandığı yeni yan anlamlar. *Dil Araştırmaları*. 16 (16). 133-161.

Gülensoy, T. (2014). Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünü yeniden gözden geçirmek. *Dil Araştırmaları*. Sayı: 14 (Bahar 2014). 235-243.

Özkan, A. Mert, A. (2020). Türkçe Sözlük'te yer alan eş gösterenli bazı sözcüklere ilişkin düzeltme önerileri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. (48). 1-12.

Şahin, S. (2017). "İdrak ve duygu fiillerinin Türkçe sözlüklerde yeniden tanımlanması üzerine öneriler". III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı (3-4 Kasım 2016). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları. 722-731.

Türk, V. (2021) Türkçenin ekleşme düzeni ve TDK Türkçe Sözlük'te ekleşme düzenine aykırı yapılar. *Türk Kültürü*. 14.1 (2021): 43-55.

Sözlük karşılaştırması yoluyla yapılan katkı çalışmaları

Türkçenin sözlükleri arasında karşılaştırma yoluyla tespit ve önerileri içeren, ilgili zaman aralığında yapılmış bir çalışma tespit edilmiştir:

Petek, E (2016). İhyâsı arzu olunur lüzumlu kelimâtandır: "Kâmûs-ı Türki" ve "Derleme Sözlüğü"nde olup "Güncel Türkçe Sözlük"te olmayan kelimeler. *Dişalektolog*. Sayı: 12. 105-120.

Yukarıda künyeleri verilen çalışmaların birçoğunda araştırmacılar tarafından eksikliği tespit edilen söz varlığının çeşitli kaynaklardan yapılan alıntılarla tanıklanarak kayıt altına alınması amaçlanmış, bazılarında ise mevcut baskıda düzeltilmesi gerekli görülen birtakım noktalara işaret edilmiştir. Yaptığımız literatür taraması, çalışmanın çerçevesi gereği Türkçe Sözlük'e katkı sağlamak amacıyla yapılmış çalışmaları kapsamakta olup Türkçenin diğer sözlüklerine (Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü, ... vd.) katkı için yapılan çalışmalar bu listelerin dışında bırakılmıştır.

Bu çalışma, Türkçe Sözlük'ün mevcut baskıları üzerinde yapılan incelemelerle verilen katkı önerileri olarak gruplanan çalışmalarla benzer bir çalışma olup eserin kendi içinde yer alıp bağımsız birer madde olabilecek nitelikteki söz varlığını tespit etmeye yöneliktir.

Yöntem

Türkçe Sözlük'ün nitelik ve nicelik bakımından daha da zenginleşmesine katkıda bulunmak amacıyla eserin içinden tespit ettiğimiz 52 sözün bulunmasında aşağıdaki adımlar takip edilmiştir:

- Tespitler için eserin 11. ve 12. baskıları A harfinden H harfinin sonuna kadar taranmıştır.

- Maddelerin anlam b6l6mlerinde yer alan s6zc6klerin ve s6z 6beklerinin eserde madde başı olarak yer alıp almadıkları kontrol edilmiştir.
- Madde başı olarak yer almayanlar aşağıdaki listeye eklenirken bunların kalıcı isim yapma, mevcut bir madde başıyla eş anlamlı olabilme, terim olabilme ve kendileriyle benzer ekleşme d6zeninde başka madde başlarının olması 6zelliklerine dikkat edilmiştir.
- Tespit edilen s6z varlığından 6zellikle terim niteliğı taşıyanlar için bilimsel çalışmalardan tanıklama yapma yoluna gidilmiştir.
- Tespitlerin dilde kullanımda olduklarını kanıtlamak amacıyla T6rke Ulusal Derlemi’nde yapılan sorguların nicel sonuçları, ilgili maddenin farklı bilim ve sanat dallarıyla ilişkilerinin tespiti için ise nitel sonuçları alıntılanarak yorumlanmıştır.
- Bulgu, 6neri, 6rnek ve tanıklamalar aşağıdaki sıra ve g6sterim biçimi ile sunulmuştur:

Tablo 2. Tespitlerin G6sterim Biçimi

Bulgu Madde olarak eserde yer almadığı tespit edilen s6zc6k veya s6z 6beğıyle ilgili açıklamalar ve yorumlar (tespit edilen s6zc6k veya s6z 6beğinin dildeki kullanım durumu, kullanım sıklığı, aynı ekleşme d6zeninde T6rke S6zl6k’te başka maddelerin bulunması, iki baskı arasındaki farklılıklar, baskılar arasındaki s6z veya anlam kayıpları vb.). <i>TS: madde başı: madde içi:</i> Tespit edilen s6zc6k veya s6z 6beğinin <i>T6rke S6zl6k’te (TS)</i> s6zc6ğün getiğı <i>madde başı</i> veya <i>madde içi</i>’nin anlam b6l6mleri (tespit 1. anlamın dışındaysa anlam numarası yazılmış biçimde) verilerek tespit edilen s6zc6k veya s6z 6beğı anlamın içinde kalın olarak g6sterilmiştir. Eserin 11. baskısındaki anlam açıklamasında geçmekte olup 12. baskısındaki açıklamada geçmeyen tespitler * imi ile işaretlenmişlerdir. Tanıklama(lar): Tespitin dilde kullanımda olduğunu kanıtlamak amacıyla bilim ve sanat eserlerinden yapılan alıntılar yoluyla verilen tanıklama c6mleleri. <i>T6rke Ulusal Derlemi’nde birlikte kullanıldığı diğer s6zc6kler:</i> Tanıklamaları desteklemek ve tespitin farklı s6zc6klerle kullanılmalarını g6stermek amacıyla T6rke Ulusal Derlemi’nden s6zc6ğün s6z 6beğı oluşturduğu 6rnekler.

- Bulgular b6l6m6nde sıklıkla kullanılan TS kısaltması ve “eser” s6zc6ėu T6rke S6zl6k’e, “TUD” kısaltması T6rke Ulusal Derlemi’ne işaret etmektedir.

Bulgular

açıcı

Açıcı s6zc6ğünün bazı s6zc6k 6beklerinde (i açıcı, çığır açıcı vb.) kemikleşmiş biçimde kullanımının yanında kendi başına bir nesne adı olarak T6rke S6zl6k’teki elektrikli basa maddesinde g6rmekteyiz. S6zc6ğün hem kullanım alanının genişliğı hem de bir nesneyi karşılaması sebebiyle esere bir madde olarak eklenmeye uygun olduğu g6r6lmektedir.

TS: elektrikli basa: Kapı, pencere ve elektrikli araçlarda kullanılan sistem açıcı.

Tanıklama: “Sistem açıcı bir disketin yaratılışını aşağıdaki ilgili b6l6mde g6receğiz” (MEGEP, E.T.: 16.10.2023).

T6rke Ulusal Derlemi’nde birlikte kullanıldığı diğer s6zc6kler: alan açıcı, bakış açıcı, beyin açıcı, bronz açıcı, ağ açıcı, çığır açıcı, d6nem açıcı, g6n6l açıcı, g6z açıcı, hamur açıcı, i açıcı, iştah açıcı, kapı açıcı, kas açıcı, nefes açıcı, 6n açıcı, renk açıcı, tophum açıcı, ufuk açıcı, vizyon açıcı, yol açıcı, zeka açıcı, zihin açıcı (TUD, E.T.: 16.10.2023)

açılı

Çoğunlukla terim niteliğinde s6z 6bekleri oluşturan açılı s6zc6ğünün tek başına da kullanıldığı aşağıdaki tanıklama c6mlesinde g6r6lmektedir. Bu anlamının dışında aıl- fiilinin fiilden isim yapma eki alarak “açılmış, açık” anlamı da ikinci anlam olarak verilebilir: “Neden bu kadar beyaz toprağa açılı bu ukur.” (TUD, E.T.:16.10.2023)

TS: lamba: 3. Kapı, pencere kenarlarına açılan, genellikle dik **açılı** girinti.

TS: lamba: lamba açmak: Kapı, pencere kenarlarında genellikle dik **açılı** girinti açmak.

Tanımlama: “Kara taşın üst köşeleri **açılı** biçimde kesilmiş.” (TUD, E.T.:16.10.2023)

Türkçe Ulusal Derlemi’nde birlikte kullanıldığı diğer sözcükler: açılı görüntü, açılı hat, açılı teleskop, açılı uyumsuzluk, açılı yapı, büyük açılı, çok açılı, dar açılı, dik açılı, doğru açılı, düşük açılı, eşit açılı, geniş açılı, görüş açılı, tek açılı, tepe açılı, uç açılı, üst açılı, yandan açılı, yüksek açılı (TUD, E.T.:16.10.2023). Bu sözcüğün birbirinden farklı anlam alanları göz önünde bulundurularak esere ilaveler ve mevcut maddeler üzerinde düzenlemeler yapılması düşünülebilir.

ağımsı

Türkçe Sözlük’te özellikle bilim terimleri ile ilgili maddeler arasında bu sözcüktekiyle aynı son eklen biten birçok sözcük bulunmaktadır (bitkimsi, çemberimsi, çengelimsi, dikenimsi,... vd.). Bunların eserde madde olarak yer alması ile aynı nedenden ötürü ağımsı da bir madde olarak yer alabilecek niteliktedir.

TS: ağ tabaka: Göz yuvarlarının iç yüzeyinde görme sinirinin yayılmasıyla oluşan, ışığa duyarlı, **ağımsı** bölüm, retina.

Tanımlama: “Karakteristik olarak talin yüzeyi kare veya beşgen şeklinde **ağımsı** alveollü ve çukurludur.” (Tutel ve Çırpıcı, 1999).

Türkçe Ulusal Derlemi’nde birlikte kullanıldığı diğer sözcükler: ağımsı yapı, **ağımsı** kitle (TUD, E.T.:16.10.2023).

ağırlaştırıcı

Türkçe Sözlük’te ağırlaştırıcı sözcüğünün geçtiği madde başları olan ağırlaştırıcı neden ve ağırlaştırıcı sebep maddelerinin yalnızca birer hukuk terimi olarak yer alması, bu sözcüğün kullanım alanındaki anlam dünyasının büyük bir kısmını karşılarsa da aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere bir eksiklik hissedilmektedir. Bu sözcük için kendi başına bir madde oluşturularak hukuk bilimi dışındaki anlam dünyasına da yer verilmesi yararlı olacaktır.

TS: ağırlaştırıcı neden: **Ağırlaştırıcı** sebep.

TS: ağırlaştırıcı sebep: Verilecek cezanın artırılmasını gerektiren durum veya olay, **ağırlaştırıcı** neden.

Tanımlama: “Bu durumda, dünyada son 10 yılı aşkın süredir yaşanan konjonktürün ülkemizin ekonomisi üzerinde, kriz boyutunda, **ağırlaştırıcı** bir rol oynadığını ifade etmemiz son derece yerinde olacaktır.” (Akyıldız: 1997, 19).

Türkçe Ulusal Derlemi’nde birlikte kullanıldığı diğer sözcükler: ağırlaştırıcı sebep, ağırlaştırıcı neden, ağırlaştırıcı rol, ağırlaştırıcı madde, ağırlaştırıcı unsur, ağırlaştırıcı koşul, ağırlaştırıcı durum, ağırlaştırıcı etken.

akciğerli

Hayvan ailelerinde akciğere sahip olup olmama durumunun ayırt edici olduğu, Türkçe Sözlük’teki üç madde üzerinde ve tanımlama cümlesinde görülmektedir. Akciğerli sözcüğü de bir bilimsel terim maddesi olarak eserde yer alabilir.

TS: kuş: Yumurtlayan omurgalılarından, **akciğerli**, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı.

TS: memeliler: Doğurarak üreyen, memeleri olan, sıcakkanlı, iki **akciğerli**, kalbinde dört boşluğu olan, vücutları genellikle tüylerle örtülü omurgalı hayvanlar sınıfı.

TS: sümüklü böcek: Karından bacaklılardan, **akciğerli**, otçul ve kabuksuz yer yumuşakçası (Limax).

Tanımlama: “Ancak akciğerin varlığı **akciğerli** balık türlerini oksidatif kapasite açısından solungaçlı balıklardan bir adım öne geçirir.” (Akat: 2021, 179)

aklandırma

Türkçe Sözlük’te kendi maddesinin içinde kendini temize çıkarmak’ın karşılığı olarak yer alan aklandırma sözcüğünün “bir şeyi temize çıkarmak” anlamında da kullanıldığı örnek üzerinde görülmektedir. Hem “kendini (veya birini) temize çıkarmak (veya çıkartmak)” madde içindeki ilk ayraçların arası “(ya da birini veya bir şeyi)” olarak güncellenebilir hem de bu sözcük bir fiil adı olarak başlı başına bir

madde olarak esere eklenebilir. Burada, tanıklamada verilen örnekten de ön planda olan, Türkçe Sözlük'teki "kendi kendini temize çıkarmak: Aklandırmak" sunuşundaki birden fazla sözcükle ifade edilen yapının aslında "aklandırmak" şeklinde tek sözcükle de söylenebileceğini göstermektedir. Yalnızca dönüşlü çatıyla bir geçici bir ekleşim söz konusu olmamış, iki nokta imi ile bu birden fazla sözcüklük yapının aslında bu sözcükle karşılandığı gösterilmiştir.

TS: kendi: kendini (veya birini) temize çıkarmak (veya çıkartmak): **Aklandırmak**.

Tanıklama: "Amerika, İtalya ve öteki ülkelerdeki suç örgütlerinin kara parayı **aklandırmak** için inşaat sektörüne yatırım yapmayı çekici bulmalarının nedeni, az önce belirtilen ahlaksızlıklarla elde edilen fahiş kazançlardır." (Gündüz: 1986, 13).

aksırtıcı

Kendisiyle benzer ek düzeninde olup eserde yer alan diğer maddeler (düşündürücü, öldürücü, vb.) ile beraber aksırtıcı da bir madde olarak düşünülebilir.

TS: enfiye: Kurutulmuş tütünden yapılan ve burna çekilen keyif verici, **aksırtıcı** toz, burun otu.

Tanıklama: "Keskin ve **aksırtıcı** bir kokusu olan fülülün yakıcı ve acı bir tadı vardır." (Kufacı: 2019, 433).

alabildiğince

Türkçe Sözlük'te üç ayrı maddede kullanılan alabildiğince sözcüğü için ilave bir tanıklamaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu sözcük, kendisinden bir çekim eki farkı ile eserde madde olarak yer alan alabildiğince sözcüğü ile eş kıymette olup günümüzde kullanımda olması da göz önünde bulundurulduğunda bir madde olarak eklenebilecek niteliktedir.

TS: etek dolusu: Pek çok, bol bol, **alabildiğince** fazla.

TS: iman: imanına kadar: (imanına) ağzına kadar, son kertesine kadar, tıka basa, **alabildiğince**.

TS: pupa: pupa yelken ilerlemek (veya gitmek veya yol almak): 2. **Alabildiğince**, hiçbir şeye bağımlı olmadan.

alçaklı yüksekli

Eserde ikilemelere madde olarak yer verilmektedir. Alçaklı yüksekli'nin de bir madde olarak eserdeki yerini alması gereklidir.

TS: dalga dalga: 5. Düzgün olmayan, **alçaklı yüksekli** bir biçimde.

Tanıklama: "Allah dağları bile **alçaklı yüksekli** yaratmış." (Özkan, 2022: 162).

alçaltıcı

Hem mecazen küçültücü ile eş anlamlı olarak hem de elektrik düzeneklerinde frekans aralığını düzenlemekte kullanılan bir araç olarak (frekans, akım yükseltici-alçaltıcı) terim anlamıyla alçaltıcı sözcüğüne eserde madde halinde yer verilebilir.

TS: zül: zül saymak (veya addetmek): Bir olay veya sözü küçültücü, **alçaltıcı**, aşağılayıcı olarak değerlendirmek.

Tanıklama: "Ancak, çöp işinden para kazanmayı **alçaltıcı** buluyordu, ilk fırsatta bırakmayı kafasına koymuştu." (Alatlı, 2016: 172).

aldatıcı

Bu sözcük için Türkçe Sözlük'ten aşağıda verdiğimiz 12 örnek dışında ilave bir tanıklama gerekmemektedir. Kullanım sıklığı da göz önünde bulundurularak sözlük içi aramalarda referans tutarlılığını sağlamak için esere madde olarak eklenebilecek niteliktedir.

TS: aldatmaca: Aldatmaya dayanan davranış, **aldatıcı** oyun, dubara.

TS: blöf (I): 2. Karşısında kişiyi yanıltarak veya yıldırarak bir işten caydırmak için söylenen asılsız söz veya takınılan **aldatıcı** tavır, kurusuğu.

TS: blöf (I): blöf yapmak: karşısındakini yanıltarak veya yıldırarak bir işten caydırmak için aslı olmayan söz söylemek veya **aldatıcı** tavrı takınmak.

TS: boya: 6. **Aldatıcı** görünüş.

TS: cila: 3. Bir şeydeki **aldatıcı**, göz boyayıcı durum.

TS: güzel: 7. Okşayıcı, **aldatıcı**, kandırıcı.

TS: işve: Kadınların ilgi çekmek, gönlül çelmek için takındıkları hoş, **aldatıcı*** tavrı, kırıma, naz, cilve, eda.

TS: kalay: 3. **Aldatıcı** görünüş.

TS: maske: 4. Gerçek duyguları veya bir şeyin gerçek görüntüsünü gizleyen **aldatıcı** görünüş, davranış.

TS: yıldız: 3. **Aldatıcı** dış görünüş, göz boyama.

TS: yem borusu: 2 Oyalayıcı, **aldatıcı** söz.

TS: zoka: 2. **Aldatıcı** şey.

ankesör

Türkçe Sözlük'te Ankesörlü telefon (ankesörlü telefon: kutulu telefon, Türkçe Sözlük, 2023) maddesi bulunmakla birlikte ankesör maddesi yoktur. Ankesör sözcüğünü bilmeyen bir kişinin yalnızca ankesörlü telefon maddesini okuyarak kastedileni eksiksiz olarak anlaması, anlasa dahi "ankesör" sözcüğünün anlamını öğrenmesi mümkün değildir. Yine telefon sözcüğü olmaksızın yalnız ankesörlü sözcüğü kullanılarak da aynı cihazın kastedildiği bilinmektedir. Dolayısıyla ankesör maddesinin sözlüğe ilavesi veya ankesörlü telefon maddesinin anlamının detaylandırılması gereklidir.

TS: kutulu telefon: Halkın kullanımına sunulan, para, jeton veya manyetik özelliği olan, kartla çalışan telefon, ankesörlü telefon.

avurtlanmak

Türkçe Sözlük'ün 11. baskısında büyülenmek maddesinin anlam bölümünde yer alan avurtlanmak sözünün büyülenmek yerine büyülenmek ile alakalı olmasından ötürü 12. baskıda bu maddenin anlam bölümünden çıkarıldığı görülmektedir. Bu değişiklik yapılırken sözcüğün büyülenmek'in anlam bölümüne dahil edilmemiş olması veya tek başına bir madde olmaması sebebiyle sözcük eserde kayba uğramıştır.

TS: büyülenmek: Büyüleme işine konu olmak, efsunlanmak, afsunlanmak, sihirlenmek, **avurtlanmak***.

bağlanılmak

Yorulmak maddesinde yer alan bağlanılmak sözcüğünün yorul- ve bağlan- fiilleriyle ilgili anlam bağı ile eserde bir madde olarak yer alması gereklidir. Bağlanılmak'ı sözlük üzerinden aramayı denediğimizde kendisinin ek dizilimine en yakın sözcük olarak önce bağlanmak'a (1. -e Bağlama işine konu olmak. Türkçe Sözlük, 2023), başka bir maddeye gönderme yapan bir anlam sunuşuyla karşılaştığımız ve açık anlamı burada göremediğimiz için bu maddeden hareketle bağlama'ya (1. isim Bağlamak işi. Türkçe Sözlük, 2023) ve yine aynı durumdan ötürü mecburen buradan da hareketle bağlamak'a gitmemiz ve bu maddede de 16 adet anlamla karşılaşmamız söz konusudur. Bu maddeler arası seyahatin sonunda bağlanmak ile yorulmak arasındaki anlam bağını bulmak ve görmek oldukça zorlaşmaktadır. Madde ilavesi bu sorunu çözecektir.

TS: yorulmak (II): Bir sebebe **bağlanılmak**, yorumlanmak.

belirtim

İki kelimeden oluşan alıntı bir birleşik sözcük olan ve self+determinasyon sözcüklerine birebir karşılık olarak verilen öz belirtim, alıntı sözcüğe Türkçe karşılık verilmesi açısından oldukça yeterlidir. Yalnızca bu sözcüğü oluşturan determinasyon sözcüğünün Türkçe Sözlük'teki kendi maddesinde "belirlenim" şeklinde karşılanmış olması sebebiyle belirtim/belirlenim anlam sunuşları arasında bir tutarsızlığa neden olmaktadır. Belirtim sözcüğünün yabancı bir sözcüğe karşılık olarak kullanılmasından ötürü kendi başına da bir madde olarak eserde yer alması ve az önce bahsettiğimiz maddelerdeki anlam sunuşlarının tutarlı hale getirilmesi ihtiyacı doğmaktadır.

TS: selfdeterminasyon: Öz **belirtim**.

betimci

Etnograf sözcüğünün “graf” kısmı için verilmiş olan “betimci” Türkçe karşılığının Türkçe Sözlük’te yalnızca etnograf maddesinde yer alması, alıntı sözcük yerine Türkçe sözcük kullanımına başarılı bir örnek teşkil etmektedir. Betimci sözcüğü tek başına bir madde olarak eserde yer alamayabilir ancak “graf” ile biten diğer bilim dalları ile uğraşan kimseler için Türkçe karşılık bulunmasında kullanılabilecek niteliktedir. Ayrıca, “grafya” ile biten bilim dalları için de “etnografya: budun betimi.” maddesindeki benzer karşılıklar düşünülebilir.

TS: etnograf: Etnografya uzmanı, budun **betimci**.

bilgilendirici

Çoğunlukla bir sıfat olarak kullanılan bilgilendirici sözcüğünün “bilgi edindiren, bilgi veren” anlamlarıyla madde olarak sözlüğe girmesi yararlı olacaktır.

TS: site: 5. Kişi veya kuruluşların genel ağda oluşturduğu değişik konulardaki **bilgilendirici** veya eğlendirici sayfalar.

Tanıklama: “Bu açıklamalar aynı zamanda iktisadi hukuk yaklaşımının temel araçları hakkında da **bilgilendirici** olacaktır.” (Korkut, 1996: 15).

birikimli

Türkçe Sözlük’te bağımsız bir madde olarak bulunmayan birikimli sözcüğü, esere “bir konuda bilgisi veya tecrübesi olan kimse” anlamıyla eklenmeye müsaittir. Ayrıca, eserde yer alan kümülatif maddesinin “kümeli” anlamının yanına, aşağıda verdiğimiz tanıklamadaki anlamıyla “birikerek artan, birikimli.” ilavesi yapılabilir.

TS: pırıl pırıl: 5. **Birikimli**, eksiği olmayan, geleceği parlak.

Tanıklama: “Stokastik süreci tanımlamanın benzer diğer bir yolu ise **birikimli** (kümülatif) dağılım fonksiyonudur (D).” (Ünlü, 2010: 103).

birleşimli

Çoğunlukla yer bilimi terimlerinin açıklamalarında yer alıp maddelerin yaptığı kimyasal bağlar için kullanılan bu sözcük bir terim olarak esere eklenebilir. Sözcük aynı zamanda bir yapı terimi olarak mimarlık alanında da kullanılmaktadır (bkz. tanıklama).

TS: antrok: Triyas devri katmanlarında bulunan, derisi dikenlilerden, deniz lalelerinin saplarını oluşturan kalsiyum karbonat **birleşimli** fosil.

TS: çamaşır suyu: Çamaşırların beyazlamasını ve kolayca temizlenmesini sağlayan kimyasal **birleşimli*** su.

TS: pizolit: Kalsiyum karbonat **birleşimli**, nohut büyüklüğünde, yuvarlağımsı kalsit tanecikleri veya bunların bağlanmasıyla taş durumuna geçen kireç taşı.

TS: sideroz: Çoğunlukla kahverengi demir karbonat **birleşimli** demir cevheri, siderit.

Tanıklama: “Kuvvet doğrultusunda her bir sırada sadece 2(iki) adet **birleşim** aracı içeren bulonlu veya perçinli birleşimli bütün kesitler için U azaltma faktörü aşağıdaki gibi alınır.” (Emanet, 2010: 22).

birleştirici

Türkçe Ulusal Derlemi’nde 256 adet sonuç veren (TUD, E.T.: 6.11.2023) bu sözcüğün siyaset ile ilgili anlamı dışında bir davranış ve bir tutum anlamıyla da kullanıldığı görülmektedir. Bugün de sıklıkla kullanılan bu sözcüğün madde olarak sözlüğe ilavesi bir gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır.

TS: üniter: Birlikçi, birlikten yana, **birleştirici** (siyaset).

birleştiricilik

Bu sözcük birleştirici sözcüğünün ek alarak kavramlaşmış halini oluşturmaktadır. Birleştirici ile birlikte esere eklenmesi gerekmektedir.

TS: partilerüstü: Siyasi partilerin savunduğu görüş ve düşüncelerin üzerinde ülke gerçeklerine ve çıkarlarına uygun olarak **birleştiricilik**, uzlaştırıcılık özelliği olan (görüş, konu veya kimse).

çembersel

Birden fazla bilim alanında (geometri, botanik, biyoloji, kimya, petrokimya) kullanılan (TUD, E.T.: 8.11.2023) çembersel sözcüğü Türkçe Sözlük'te de iki maddenin anlam bölümünde yer almaktadır. Bilim alanları için terimleşen bu sözcüğün esere madde olarak eklenmesi eksikliği giderecektir.

TS: koni: 3. **Çembersel** bölge üzerindeki her noktanın çember düzlemi dışındaki bir nokta ile birleşiminden oluşan geometrik cisim.

TS: yıl halkası: Ağaçta, bir büyüme döneminde oluşan **çembersel** bölüm.

çıldırılmak

Delirtilmek maddesinin karşılığında yer alan ve aynı fiil çatısında olan çıldırılmak sözcüğünün eserde madde olarak bulunması gereklidir.

TS: delirtilmek: Deli edilmek, **çıldırılmak**.

çırtılı

Türkçe Sözlük'te tabiat taklidi seslerden türeyen sözcüklerin madde olarak bulunduğunu görmekteyiz (patırtılı, gübürtülü, hışırtılı, ... vd.). Çırtılı da eserin içinde başka bir maddenin anlam bölümünde yer almış olup diğer örnekler göz önünde bulundurulduğunda bağımsız bir madde olarak eklenmeye uygun bir sözcüktür.

TS: çıt çıt: Birbiri ardınca çıkan **çırtılı** ses.

çukurumsu

Şakak maddesinin anlam bölümünde yer alan bu sözcükle son eki itibarıyla benzer sözcüklerin eserde madde olarak yer alması sebebiyle bu sözcüğün de madde olarak esere eklenmeye müsait olduğu görülmektedir.

TS: şakak: Göz, alın ve yanak arasında, elmacık kemiğinin üstünde bulunan **çukurumsu** bölge; duluk.

dalavereli

Türkçe Sözlük'te hem alavere dalavere şeklinde bir ikileme olarak madde başı olmuş hem de kendi başına iki maddenin anlam açıklamasında bulunup çirkin maddesinin üçüncü anlamında maddenin birebir karşılığı olarak kullanılan dalavereli sözcüğünün dilimizde kendi başına kullanıldığını görmekteyiz. Bu nedenle esere eklenmesi gerekli olduğu görülmektedir.

TS: çirkin: 3. Karanlık, **dalavereli**, şüpheli.

TS: entrika: entrikaya kurban gitmek: Hileli, **dalavereli** bir iş sonunda zarara uğramak.

değişkenli

Bir matematik terimi olan doğrusal denklem maddesinin anlam bölümünde yer alan değişkenli sözcüğü, Türkçe Ulusal Derlemi'nde sorgulandığında 87 adet sonuç vermektedir (TUD, E.T.: 8.11.2023). Bu sonuçlara bakıldığında sözcüğün farklı alanlarda, özellikle birçok bilim terimi için sıfat görevi yaptığını görülmektedir. Değişken sözcüğünden anlam olarak ayrılan değişkenli'nin de Türkçe Sözlük'e ilave edilmesiyle yaygın olarak kullanımda olan bu sözcüğün terim anlamıyla bir madde olarak esere kazandırılması sağlanacaktır.

TS: doğrusal denklem: Birinci dereceden iki veya daha çok **değişkenli** denklem.

desimetrektüp

Diğer hacim ölçü birimlerinin eserde yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda desimetrektüp'ün de esere ilave edilmesi gereklidir. Ayrıca, desimetrektüpün eksikliği üzerine ölçü birimleri dikkatiyle yapmış olduğumuz taramayla milimetrektüp, kilometrektüp, desimetrekare ve milimetrekare'nin de birer madde olarak Türkçe Sözlük'te bulunmadığı tespit edilmiştir. Ölçü birimlerinin eşit düzeyde öneme sahip oldukları düşünüldüğünde eserdeki bu eksikliğin giderilmesi ihtiyacı doğmaktadır.

TS: litre: Sıvıları ölçmede kullanılan, bir **desimetrektüp** hacminde ölçü birimi.

desteklik etmek

Bir birleşik fiil olarak botanik ve denizcilikle ilgili maddelerde kullanılan desteklik et- fiilinin yanında desteklik yap-, desteklik sağla-, desteklik çık- (TUD, E.T.: 8.11.2023) fiillerinin de esere madde olarak kazandırılmaya müsait oldukları görülmektedir.

TS: demet: 3. Üstün yapılı bitkilerde öz suların akmasına yarayan, bitkiye **desteklik eden** damarlı veya lifli kordon.

TS: talimar: Baş bodoslamasından omurgaya kadar uzanan, cıvadra donanımına **desteklik etmek** amacıyla konulan ekleme.

dikimli

Giyim kuşamla alakalı bir sözcük olarak Türkçe Sözlük'te kanadiyen maddesinde yer alan bu sözcüğün aşağıdaki tanıklamalara bakıldığında coğrafya ve botanik alanlarında da kullanıldığı görülmektedir. Sözcüğün bu üç alandaki anlamlarını içeren bir madde olarak oluşturulmaya müsait olduğu anlaşılmaktadır.

TS: kanadiyen: 2. Yaz aylarında giyilen bol ve geniş **dikimli** astarsız hafif ceket.

Tanıklamalar: “göge baksa **dikimli** dağlar yol verir” (Türker, 2012: 22), “Yaka ön dikişi, etiket dikme, omuz birleştirme, cep ağzı overloğu ve cep ağzı dikişi gibi kısa **dikimli** operasyonlarda ise yüzdesel yük değişimlerinin dikim hatası oranlarını daha az değiştirdiği belirlenmiştir” (Yücel, 2001: 424), “Örnek alan sayısı olarak; Dışbudak, Kızılağaç ve Akçağaç'tan 1952 yılı **dikimli** meşcerelerden 3'er adet ve 1967 dikim yılı olan Dışbudak meşcerelerinden 4 adet olmak üzere, toplam 13 adet örnek alan ölçülmüştür.” (Carus, 1996: 129).

dizimsel

Sıklıkla söz dizimi terimiyle ilişkili olarak kullanılan bu sözcüğün yalnızca dil alanında değil, başka şeylerin de belirli bir sıra veya düzende dizilişini belirten bir anlamda kullanıldığı aşağıdaki tanıklama cümlesi üzerinde görülmektedir. Sözcüğün anlam dünyasının tam olarak karşılanması için bir madde olarak Türkçe Sözlük'e eklenmesi yararlı olacaktır.

TS: dizi: 4. Bir söz **dizimsel** bağlam içinde birbirinin yerini alabilen ve güçlü bir karşılık bağlantısı kuran öğelerin oluşturduğu bütün; paradigma.

TS: sentaktik: Söz **dizimsel**.

Tanıklama: “İlköğretim okullarında müziğin planlanmasına ve üniteden üniteye **dizimsel** bir şekilde düzenlenmesiyle öğretime gerek duyulur.” (Çilden, 2001: 7).

domatesli

Türkçe Sözlük'te patatesli, soğanlı, sarımsaklı, vb. maddelerinin yer aldığı görülmektedir. Anlam bölünmeleri “içinde bulunan, ... ile pişirilmiş olan” şeklinde verilmiş bu maddelerin varlığından hareketle domatesli de eserde bir madde olarak yer almaya müsait durumdadır.

TS: imambayıldı: Bütün olarak kızartılmış ve ortası yanılmış patlıcanın içine soğan, sarımsak ve **domatesli** iç konularak yapılan zeytinyağlı yemek.

dönemli

Zaman maddesinin 7. anlamında yer alan ve belirli bir zaman periyodunda döngüsel olarak gerçekleşen tabiat olayları için kullanılmış olan dönemli sözcüğü, tanıklamada görüleceği üzere sayıların döngüsel durumunu gösteren bir anlamda kullanılmasının yanı sıra, belirli bir döneme ait olan bir kimse veya şey (beylikler dönemli yazar/eser), belirli bir uzunluğa sahip olan bir süreci gösteren (uzun, orta, kısa dönemli), günümüz tarihine yakınlık ve uzaklığı belirten (son, güncel, eski dönemli) anlamlarında da kullanılabilmektedir. Bu anlamlarından hareketle Türkçe Sözlük'e bir madde olarak eklenmesiyle eser zenginleştirilebilir.

TS: zaman: 7. Olayların oluş ve akış sırasını belirleyen, düzenli ve **dönemli** gök olaylarını birim olarak kullanan sanal bir kavram.

Tanıklama: “Bu kurallara uyularak düzenlenmiş rassal sayı üreten bir mekanizma, m'den küçük ya da eşit 2b⁻² kadar tam **dönemli** bir sayı serisi üretir.” (Sarıarslan, 1998).

durdurucu

Tıp alanında sıklıkla kullanılan bir sözcük olan durdurucu, ortodonti, tarım, botanik ve hukuk alanlarında da karşımıza çıkmaktadır. “Bir şeyin sürekliliğini kesintiye uğratan” anlamıyla eserde madde olarak yer almasıyla birçok alan için anlamı karşılanmış biçimde esere kazandırılabilir.

TS: antibiyotik tedavisi: Antibiyotiğin hastalığın ilerlemesini **durdurucu** veya mikrop vb. öldürücü etkisinden yararlanılarak yapılan tedavi.

Tanıklamalar: “Palatinaldeki çelik tel üzerindeki **durdurucu** vida ile palatinal tüp arasına 2 cm uzunluğunda nitinol coil spring sıkıştırılarak yaklaşık 200 gr kuvvet uygulayacak şekilde yerleştirilmiştir.” (Demir ve Erdem, 2010: 97), “Çalışma sonuçları değerlendirildiğinde, artan konsantrasyonlarda kobaltın tohum gelişiminden başlayarak, yaprak sayısı, kök gelişimi ve sürgün gelişimi üzerinde **durdurucu** etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.” (Kara vd., 2022: 965), “Geçici tedbir kararları, geri itme operasyonları gibi devletlerin hukuka aykırı eylemlerini **durdurucu** ve dolayısıyla mülteciyi koruyucu etki gösterebilecek niteliktedirler.” (Uzun, 2022: 744).

duygusuzlaşmak

Türkçe Sözlük'te iki deyimın anlam bölümlerinde yer alan duygusuzlaşmak sözcüğü, diğer fiil adları gibi kendi anlamıyla eserde madde olarak yer alması gereken sözcüklerden biridir.

TS: katı kalpli: katı kalpli olmak: Olan bitenden etkilenmemek, **duygusuzlaşmak**.

TS: nasır: nasır bağlamak (veya tutmak): 2. **Duygusuzlaşmak**, duyarlılığını yitirmek.

düşürümlü

İndirimli maddesinin Türkçe Sözlük'te bulunmasından ve bu maddenin anlam bölümünde “düşürüm” sözcüğünün yer almasından hareketle indirimli sözcüğünün eşdeğeri olan düşürümlü'nün de bir madde olarak esere eklenmesi mümkündür.

TS: indirimli satış: Sanayi odalarının onayıyla belirli bir süre için yapılan değer **düşürümlü** satış.

düzgünleştirmek

Bu sözcikle benzer ekleşme düzeninde birçok örneğe (acayıpleştirmek, adlaştırmak, anormalleştirmek, anonimleştirmek, vb.) eserde madde olarak rastlamak mümkündür. Eserdeki beş maddenin anlam bölümünde yer alması da göz önünde bulundurulduğunda bir fiil adı olarak esere kazandırılabilir niteliktedir.

TS: kambura makinesi: Ciltçilikte, kitapların sırtını yuvarlaklaştırma ve sırt kenarlarını **düzgünleştirmekte** kullanılan makine.

TS: sıva: Herhangi bir yapıdaki yüzeyleri **düzgünleştirmek** için kullanılan, yarı akışkan, kum, kireç, çimento karışımı veya çamur harç.

TS: sıva vurmak: bir duvarı sıva kullanarak **düzgünleştirmek***, sıvamak.

TS: taş: taşa tutmak: 2. zımparalamak amacıyla çok hızla dönen bileği taşına hafifçe dokundurmak, pürüzlerini almak, **düzgünleştirmek**.

TS: törpü: 2. Bir şeyin yüzündeki pürüzleri gidermek, **düzgünleştirmek** için kullanılan kısa, ince, pürüzlü ege.

düzlek

Masa maddesinin 4. anlamında yer alan düzlek sözcüğünün Türkçe Sözlük'te madde olarak bulunmaması sebebiyle bu sözcüğün tam anlamına eser içerisinde ulaşamamaktadır. Eserde düzlek yapı maddesi bulunmakta olup düzlek'in ne olduğunu öğrenmek isteyen sözlük kullanıcısı için esere eklenmesi yararlı olacaktır.

TS: masa: 4. **Düzlek** yapı. (2023)

düzmelik

Türkçe Sözlük'ün 11. baskısında kalplık maddesinin anlam bölümünde yer alan düzmelik sözcüğü eserin 12. baskısında bu maddeden çıkarılmış olup eser içerisinde yitime uğramıştır. Anlamının belirlenerek bağımsız bir madde olarak eklenmesiyle kaybın önlenmesi sağlanabilir.

TS: kalplık: 1. **Düzmelik***, sahtelik.

Eflatuncu

Yeni Platoncu maddesinin içinde yer alan bu sözcük, kendi başına bir madde olarak Türkçe Sözlük'te bulunmamaktadır. Platoncu sözcüğünün bir madde olarak yer alması göz önünde bulundurulduğunda Eflatuncu da madde olarak eserdeki yerini almalıdır.

TS: yeni Platoncu: Yeni Platonculuk yanlısı olan, yeni **Eflatuncu**.

Eflatunculuk

Bir önceki madde önerisinde bahsettiğimiz durum bu sözcük için de geçerlidir.

TS: yeni Platonculuk: İskenderiye'de milattan sonra III. yüzyılda ortaya çıkan ve VII. yüzyıla kadar okullarda okutulan felsefe öğretisi, yeni **Eflatunculuk**, neoplatonizm.

eğirmek

Eserde edilgen yapıdaki fiil adlarının madde olarak yer aldığı örnekler görülmekte olup (denilmek, algılanmak, susturulmak, görülmek,vb.) sümek maddesinin içinde geçen eğirmek sözcüğü de eserin iç sorgu tutarlılığı için bir madde olarak esere eklenebilir.

TS: sümek: **Eğirmek** için temizlenmiş, taranmış yumak biçiminde yün.

elektriksel

Türkçe Ulusal Derlemi'nde 305 adet sonuç veren (TUD, E.T.: 6.12.2023) ve çeşitli bilim ve teknoloji alanlarında fiilen kullanımda olan bu sözcüğün kendisiyle benzer ekleşme düzeninde olan diğer maddeler gibi eserdeki yerini alması gereklidir. Sözcük, Türkçe Sözlük'te halihazırda iki maddenin anlam bölümünde kullanılmaktadır.

TS: aşındırıcı: Madenleri **elektriksel**, kimyasal veya mekanik yollarla aşındıran, korozif.

TS: elektroensefalograf: Beyinde oluşan **elektriksel** etkinliği kaydeden cihaz.

erkçilik

Monarşizm maddesinin anlam bölümünde yer alan erkçilik sözcüğü ile beraber erkçi sözcüğünün de eserde madde olarak bulunmadığı görülmektedir.

TS: monarşizm: Monarşi yanlılarının siyasi öğretisi, tek **erkçilik**.

erklik

Bir önceki örnekte de görüleceği üzere erk kökünden türeyen sözcüklerin eserde madde olarak eksik oldukları anlaşılmaktadır. Günümüzde yaygın olarak bilinen özerklik birleşik sözcüğünü meydana getiren öz sözcüğünün madde olarak eserde bulunması, erklik sözcüğün de madde olarak eklenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu kontrolün Türkçe Sözlük'teki tüm birleşik sözcükler için yapılması, varsa diğer eksikliklerin tespit edilmesi açısından yararlı olacaktır.

TS: monarşi: Siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim, tek **erklik**.

TS: özerklik: 2. Bir kişinin, bir topluluğun kendi uyacağı yasayı kendisinin koyması, yad **erklik** karşıtı.

eşeylik organı

Türkçe Sözlük'te sperma ana hücresi maddesinin içerisinde yer alan ve bir bilim terimi olarak bilinen eşeylik organı tamlamasının esere ilavesi gereklidir. Ayrıca, sperma ana hücresi eserde madde olarak yer almakta iken yumurta ana hücresi maddesine yer verilmediği görülmektedir.

TS: sperma ana hücresi: Erkek **eşeylik organı**nda atımları oluşturan ana hücre.

evcikli

Bir bitki bilimi terimi olarak Türkçe Sözlük'te aşağıdaki dört maddede zikredilen evcikli sözcüğü tek başına bir madde olmayıp bir evcikli, iki evcikli maddelerinde kullanılmaktadır. Bu maddelerin baş harfleri gereği eserin E bölümünde bu sözcüğe rastlamak mümkün değildir. E bölümüne gidildiğinde yalnızca evcik maddesini görmek mümkün olup burada da sözcüğün bitki bilimindeki anlamına değinilmediği görülmektedir. Evcik maddesine sözcüğün bitki bilimiyle alakalı anlamının ilave edilmesi ve evcikli maddesinin oluşturulmasıyla bu eksiklik giderilebilir.

TS: demir ağacı: İki çeneklilerden, ana yurdu Avustralya olan bir veya iki **evcikli** bir ağaç (Casuarina).

TS: kenevir: Kendirgillerden, sapındaki liflerden halat, çuval vb. kaba örgüler yapılan, iki **evcikli** bir bitki, kendir (Cannabis sativa).

TS: kuzukulağı: Karabuğdaygillerden, nemli yerlerde yetişen, yaprakları salata olarak kullanılan, çiçekleri iki **evcikli** ve kırmızımtırak bir bitki, ekşikulak (Rumex acetosa).

TS: servigiller: Kozalaklılardan, servi, ardıç, mazı vb. ağaçları içine alan, çiçekleri bir veya iki **evcikli** bir bitki familyası.

gelgitli

Gelgit sözcüğünün Türkçe Sözlük'teki anlamlarına baktığımızda ilk anlamında “boşuna gidip gelme” ile karşılaşmaktayız. Bu sözcüğün yapım eki almış gelgitli biçiminin “boşuna gidip gelme” ve bir coğrafya terimi olan anlamları dışında daha geniş bir anlam dünyasına sahip olduğunu aşağıda verdiğimiz tanıklama cümleleri üzerinde görülmektedir. Kişilerin duygu durumu değişiklikleri için ve kişiler, kurumlar ve dahi devletler arasında sıklıkla değişkenlik gösteren ilişki durumu için de bu sözcüğün kullanımı olduğuyla karşılaşmaktayız. Sözcüğün psikoloji, sosyoloji ve siyaset bilimleri alanlarındaki kullanımlarını karşılamak için gelgitli maddesinin de esere ilave edilmesiyle bu eksiklikler giderilebilecektir.

TS: gelgit: 1. isim Boşuna gidip gelme. 2. isim, coğrafya Ay ve Güneş'in yer yuvarlağı üzerindeki çekim güçleri sebebiyle deniz yüzünde, özellikle ana denizlerde su düzeyinin alçalması, kabarması olayı; metcezir.

TS: fukuslar: Su yosunlarından, **gelgitli** denizlerin kayalıklara yakın yerlerinde yetişen esmer bir yosun.

Tanıklamalar: “Tekin'in bu kolektif semboller, rüya ve gerçek arasındaki **gelgitli** ruh haline uygun bir dille vermesi romanın klişe kurgudan uzaklaşmasına ve kendine has bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur diyebiliriz.” (Sönmez, 2023: 248), “Bu çalışma verdiği eserleriyle bilim ile edebiyat, mektup ile şiir, politika ile sosyoloji arasında mekik dokuyan çok yönlü ama bir o kadar da çelişkilerle dolu bir Cumhuriyet aydını olan Cahit Tanyol'un bilim alanı ile bilim dışı arasındaki **gelgitli** ilişkisini ele almayı amaçlamaktadır.” (Özcan, 2020: 50)

getiredurmak

Türkçe Sözlük'te şu süreklilik fiillerinin adları birer madde olarak yer almaktadır: “açadurmak, bakadurmak, sanadurmak, yapadurmak, yazadurmak, çabalayadurmak, bekleyedurmak, gidedurmak, övünedurmak, bekleyedurmak”. Bu maddelerin büyük kısmında “... işini/eylemini sürdürmek” şeklinde bir anlam sunuşu söz konusu olup bunlardan çok azının bu anlamdan farklı anlamlara sahip oldukları görülmektedir. Durmak maddesinin örnekleri olarak aşağıda verilen getiredurmak, çalışadurmak ve yiyedurmak örneklerinin birer madde olarak eklenmesi yerine, Türkçenin tüm fiillerinin gerektiği takdirde süreklilik yapısında kullanılabileceği göz önünde bulundurarak, “... işini/eylemini sürdürmek” şeklinde anlam sunuşu olan maddelerin kaldırılması, bunlardan birtakım mecaz anlamlar taşıyan maddelerin ise eserde muhafaza edilmesi düşünülebilir.

TS: durmak: 13. Kök veya gövdeleri sonuna -a (-e) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek süreklilik bildiren birleşik fiiller oluşturur: Çalışadurmak, bakadurmak, **getiredurmak**, yiyedurmak gibi.

güçsüzleşmek

Aşağıdaki sekiz maddenin anlam karşılığı olarak verilmiş olan “güçsüzleşmek” sözcüğünün madde olarak eserdeki yerini alması gereklidir.

TS: derman: dermanı kesilmek: Yorgunluktan **güçsüzleşmek***.

TS: kağşamak: 4. Zayıflamak, gevşemek, **güçsüzleşmek**.

TS: kan: kan kaybetmek: 2. **Güçsüzleşmek**, etkisini kaybetmek.

TS: mecal: mecali (veya mecal) kalmamak: Gücü kalmamak, **güçsüzleşmek***.

TS: mecalsiz: mecalsiz düşmek: **Güçsüzleşmek**, takatı kalmamak.

TS: turşu: turşu olmak: 2. **Güçsüzleşmek**, bitkinleşmek.

TS: tükenmek: 3. **Güçsüzleşmek**, bitkinleşmek, yılınlaşmak.

TS: zayıf düşmek: 2. **Güçsüzleşmek**.

güçsüzleştirmek

Türkçe Sözlük'te güçsüzleştirmek sözcüğü ile aynı ek diziliminde birçok maddenin bulunduğunu görmekteyiz (abideleştirmek, acayıpleştirmek, Acemleştirmek, adileştirmek, ahenkleştirmek, isimleştirmek, anonimleştirmek, askerileştirmek, ... vb.). Bu maddenin de esere kazandırılmasıyla eksiklik giderilmiş olacaktır.

TS: tüketmek: 2. **Güçsüzleştirmek**, bezdirmek.

hücreşel

Günümüzde biyoloji biliminin yanı sıra özellikle cep telefonlarının hayatımıza girmesinden itibaren elektronik ve iletişim teknolojileri için de bir terim anlamı bir sözcük olarak kullanılan bu sözcüğün geniş bir kullanım alanı vardır. Eserde +sAl eki ile terim olarak kullanılan birçok maddenin yer aldığı yukarıda bu ekle biten birkaç sözcük için de değinmiştik. Bir biyoloji terimi olarak "hücre ile ilgili." anlamının yanı sıra elektronik ve iletişim teknolojileriyle ilgili terim anlamlarının da eklenerek hücreşel maddesinin oluşturulmasıyla eksikliğin giderileceği görmekteyiz.

TS: değışinim: Genlerde veya kromozomlarda oluşan hasara bağlı olarak ortaya çıkan ve sonraki kuşağa aktarılabilen kalıcı **hücreşel*** değışiklik, mutasyon.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Türkçe Sözlük'tün içinden tespit ettiğimiz; kullanım durumları, anlamları ve tanıklamalarından hareketle kanaatimizce esere madde olarak eklenmesi mümkün olan yukarıdaki 52 sözcük ve söz öbeğinden;

- 22 adedinin doğrudan birer terim olarak ya da mevcut anlamlarının yanında bilim alanlarına özel terim anlamlarıyla da kullanıldıkları tespit edilmiştir: açılı, ağımsı, akciğerli, belirtim, birikimli, birleşimli, çembersel, değışkenli, desimetreküp, dikimli, dizimsel, dönemli, durdurucu, düşürümlü, Eflatuncu, Eflatunculuk, elektriksel, erkçilik, eşeylik organı, evcikli, gelgitli, hücreşel.
- Terim anlamlarının yanında başka anlamları da olan 4 sözcük tespit edilmiştir: açılı, birikimli, durdurucu, gelgitli.
- Fiil adı olan toplamda 10 sözcük ve sözcük öbeği mevcuttur: aklandırmak, avurtlanmak, bağlanılmak, çıldırılmak, desteklik etmek, duygusuzlaşmak, eğirilmek, getiredurmak, güçsüzleşmek, güçsüzleştirmek.
- İsim ve sıfat görevleriyle kullanılan 9 sözcük tespit edilmiştir: ağırlaştırıcı, alçaltıcı, aldatıcı, bilgilendirici, birleştirici, çırtılı, dalavereli, değışkenli, domatesli.
- Zarf göreviyle kullanılan 1 sözcüğe rastlanmıştır: alabildiğince.
- Hem bir somut nesnenin adı olarak hem de bazı elektronik ve bilgisayar düzeneklerinde yüklendiği işlev ile kullanılan bir sözcük tespit edilmiştir: açıcı.
- Bir adet ikileme tespit edilmiştir: alçaklı yüksekli.
- Soyut kavram adı olarak 4 sözcüğe rastlanmıştır: birleştiricilik, düzlek, düzmelik, erklik.

Eserin her bir baskısı arasında birtakım eklemelerin ve çıkarmaların yapılması oldukça doğal olmakla beraber özellikle düzeltmeler, anlam güncellemeleri vb. esnasında eserden çıkarılan her bir sözcüğün yitime uğramaması için bu sözcüklerin eserde bir madde olarak yer alıp almadığının kontrolü, alabilecek durumda

ise esere ilave edilmeleri, eksikliğe yol açabilecek bir güncelleme yapılmasının önünü almayı sağlayacaktır (bkz. avurtlanmak, düzmelik).

Makalenin sayfa sınırları gereği Türkçe Sözlük'ün A-H harfleri arasındaki söz varlığını inceleyen bu çalışmanın devamında eserin I-Z harfleri arasında yer alıp bağimsız birer madde başı olmaya müsait durumda olan söz varlığı için yaptığımız tespitler (yaklaşık 80 adet sözcük ve sözcük öbeği) ikinci bir makale ile sunularak çalışma neticelendirilecektir.

Etik Beyan

"Türkçe Sözlük'ten Türkçe Sözlük'e Katkılar" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir olası çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Akat, F. (2021). Solunum sisteminin evrimine bir bakış. *Madde, Diyalektik ve Toplum*. C. 4. S. 3. 176-181.
- Akyıldız, H. (1997). Reel boyutlarda Türkiye ekonomisinde kriz süreçlerinin ortaya çıkış mekanizmaları. *Şileyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. S. 2. (Güz). s. 9-27.
- Alatlı, A. (2016). *Kabus / Schrödinger'in Kedis i*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Carus, S. (1996). Belgrad Ormanında dişbudak, kızılğaç ve akçağaç yapay meşcerelerinde büyüme özellikleri. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 44(1-2)B. 128-143.
- Çilden, Ş. (2001). Müzik, çocuk gelişimi ve öğrenme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21(1). 1-8.
- Demir, P. Erdem, D. (2010). İntraoral molar distalizasyonunda kemik içi mini vida destekli yeni bir yaklaşım: vaka raporu. *European Annals of Dental Sciences*. 37(2). 97-102.
- Emanet, T. (2010). *Çelik endüstriyel yapı tasarımı*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gündüz, Altay (1986). Yapılar neden çöküyor. *Türkiye Mühendislik Haberleri*. S. 325. s. 13-15.
- Kara, E., Sankaya, M. F., Çilesiz, Y., Akkaş, F., vd. (2022). Farklı dozlarda uygulanan ağır metallerin in vitro koşullarda biber (capsicum annuum) bitkisi gelişimi üzerine etkilerinin belirlenmesi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*. 9(4). 957-967.
- Korkut, L. (1996). Etkinlik, iktisadi hukuk okulu ve türk hukukundan bir örnek. *Ekonomik Yaklaşım*. 7(22). 5-22.
- Kufacı, O. (2019). Divan şairinin imgelem dünyasından bir örnek: fülül. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*. 6(16). 433 – 449.
- Özcan, M. U. (2020). Cahit Tanyol'un sosyoloji anlayışı: sosyolojiyi 'devletbilim' olarak kurgulamak. *Sosyologca*. C. 10 S. 20. s. 50-60.
- Özkan, H. (2022). İlköğretim DKAB dersindeki anahtar kavramların öğretiminde atasözü ve deyimlerin kullanılması. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 27/2 (Aralık / December 2022), 149-174.
- Sarıarslan, H. (1998). *Simülasyon teknigi / kuyruk teorisi modellerinin analizi*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Sönmez, F. (2023). Latife Tekin'in ormanda ölüm yokmuş romanının arketipler açısından incelenmesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 16(41). 248-269.
- Tezcan Aksu, B. (2023). İlk baskı Türkçe Sözlük ne zaman yayımlandı?. *Türk Dili*. Y. 72. S. 855. 12-21.
- Tutel, B., Çırpıcı, A. (1999). *Sporlu bitkiler sistematigi*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türkçe Sözlük* (2011). 11. baskı. TDK Yayınları: Ankara.
- Türkçe Sözlük* (2023). I. ve II. Ciltler. 12. baskı. TDK Yayınları: Ankara.
- Türker, Can H. (2012). *Urur ile Bedisa*. Ankara: Ebabül Yayınları.
- Uzun, E. D. (2022). Sınır adaleti ve AİHM'nin geçici tedbir kararları üzerine kritik bir inceleme. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. C. 28. S. 2. 744-773.
- Ünlü, A. (2010). Türkiye için sermaye stok verileri güncellenmesi ve büyüme oranıyla ilişkisi: 1972-2008 dönemi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*. 2(3). 98-116.
- Yücel, Ö. (2001). Gömlek üretiminde çalışanlara uygulanan farklı iş yüklemelerinin dikim hata oranlarına etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*. 7(3). 421-425.
- Elektronik Kaynaklar**
- Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 06.12.2023).
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı MEĞEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) Bilişim Teknolojileri Arıza Giderme 2. Ankara: 2008. <https://docplayer.biz.tr/amp/3380744-T-c-milli-egitim-bakanligi-megep-mesleki-egitim-ve-ogretim-sisteminin-guclendirilmesi-projesi-bilisim-teknolojileri-ariza-giderme-2-yazilim.html> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).
- Türkçe Ulusal Derlemi, "açıcı" sorgusu: <https://v3.tnc.org.tr/basic-results#> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).
- Türkçe Ulusal Derlemi, "açılı" sorgusu: <https://v3.tnc.org.tr/basic-results#> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).

Türkçe Ulusal Derlemi, “ağunsı” sorgusu: <https://v3.tnc.org.tr/basic-results#> (Erişim Tarihi: 16.10.2023).
 Türkçe Ulusal Derlemi, “birleştirici” sorgusu: <https://v3.tnc.org.tr/basic-results#> (Erişim Tarihi: 6.11.2023).
 Türkçe Ulusal Derlemi, “birleştirici” sorgusu: <https://v3.tnc.org.tr/basic-results#> (Erişim Tarihi: 6.12.2023).
 Türkçe Ulusal Derlemi, “çembersel” sorgusu: <https://v3.tnc.org.tr/basic-results#> (Erişim Tarihi: 8.11.2023).
 Türkçe Ulusal Derlemi, “değişkenli” sorgusu: <https://v3.tnc.org.tr/basic-results#> (Erişim Tarihi: 8.11.2023).
 Türkçe Ulusal Derlemi, “desteklik” sorgusu: <https://v3.tnc.org.tr/basic-results#> (Erişim Tarihi: 8.11.2023).

EXTENDED ABSTRACT

It is a fact, that dictionary writing is a difficult task. When we add to this difficulty the deep-rooted history of Turkish, its wide geography, the fact that it is spoken and written by a large number of people, and its competence in producing and deriving new words and meanings, it becomes clear that it will never be possible to make a perfect edition of the Turkish Dictionary, even in all its current and future editions. It is seen that each edition of the Turkish Dictionary, published in the approximately eighty-year period between 1945 and 2023, has grown and expanded in terms of quality and quantity compared to the previous edition. The growth difference seen in the 12 years between the 11th and 12th editions of this great work, which is the product of the comprehensive studies carried out by the Turkish Language Association and the contributions of many researchers before each edition, is also seen in the table. Of course, it is difficult to imagine the human effort that enabled the large numbers in this small table to be reached. Although the contribution studies from the first edition to the last edition of the work are large enough to be covered by a separate bibliography article, it is possible to group the scientific studies on which our research is based, which were published in the 12 years between the last two editions of the work and made to contribute to the Turkish Dictionary, under three headings. To contribute to the further enrichment of the Turkish Dictionary in terms of quality and quantity, the following steps were followed in finding the 52 words we identified from the work. For determinations, the 11th and 12th editions of the work were scanned from the letter A to the end of the letter H. It was checked whether the words and phrases in the meaning sections of the articles were included at the beginning of the article in the work. While adding those not included as headings to the list below, attention was paid to their ability to become permanent names, to be synonymous with an existing heading, to be a term, and to have other headings with similar affixing patterns. Among the identified vocabulary, especially ones that have the nature of terms, scientific studies have been used to testify. The quantitative results of the queries were made in the Turkish National Corpus to prove that the determinations are in use in the language, and the qualitative results were quoted and interpreted to determine the relations of the relevant article with different branches of science and art. Where the identified vocabulary was included in the meaning section of the 11th edition of the Turkish Dictionary but not in the 12th edition, or where there were changes, the meaning in the 11th edition was recorded, and these differences are indicated with * in the meaning section of the article in which the word is mentioned. In some places marked with *, opinions and suggestions regarding ensuring the internal consistency of the work's meaning presentations are briefly included on a contribution basis, and words that are in danger of being lost in the current edition are pointed out. We found more than 52 words and phrases in the Turkish Dictionary that can be added to the work as an article based on their usage situations, meanings, and testimonies has been determined that 22 of them are used directly as terms or with term meanings specific to science fields in addition to their existing meanings. There are a total of 10 words and phrases that are verb nouns. 9 words used as nouns and adjectives have been identified. 1 word used as an adverb was found. A word has been identified that is used both as the name of a concrete object and with the function it has in some electronic and computer mechanisms. One duplication has been detected. 4 words were found as abstract concept names. Although it is quite natural for some additions and deletions to be made between each edition of the work, especially corrections, meaning updates, etc. To prevent the loss of each word removed from the work during the process, check whether these words are included in the work as an article, and if possible, adding them to the work will prevent an update that may lead to a deficiency. In the continuation of this study, which examines the vocabulary between the letters A-H of the Turkish Dictionary in accordance with the page limits of the article, our findings for the vocabulary that is located between the letters I-Z of the work and is suitable for being an independent entry (approximately 80 words and phrases) will be presented in a second article.